

TAŞI YENEN ADAM

(MÎMÂR KOCA SİNAN'IN ROMANI)

Turgut Güler

YAYIN NU: 1317
EDEBÎ ESERLER: 701

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI
16267

ISBN 978-605-155-698-7

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde,
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz;
hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez,
çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr

Editör: Göktürk Ömer Çakır
Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz
Dizgi-Tertip: Ötüken
Kapak Baskısı: Yeditepe Ofset
Baskı: Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat:2
34310 Haramidere İstanbul
Tel: 0212 412 17 00
Sertifika No: 12026
İstanbul-2018

TURGUT GÜLER; 1951 yılında Afyonkarahisâr'ın Sultandağı ilçesine bağlı Dort (bugünkü Doğançık) köyünde doğdu. Âilesi, 1959 Ocağında Aydın'ın Horsunlu kasabasına yerleşti. İlkokulu orada, Ortaokulu Kuyucak'da okudu. İki hafta kadar Nazilli Lisesi'ne devâm ettikten sonra, Nazilli Öğretmen Okulu'na girdi. Bu okulun ikinci sınıfını bitirdiği 1968 yılında, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Hazırlık Lisesi'ne kaydoldu. 1969-1973 yılları arasında, Yüksek Öğretmen Okulu hesabına, İstanbul Üniversitesi Edebiyât Fakültesi Târîh Bölümü'nde tahsîl gördü.

İstanbul Çapa'daki Yüksek Öğretmen Okulu'nun Kompozisyon ve Diksiyon Hocası olan Ahmet Kabaklı'nın başkanlığında kurulan Türkiye Edebiyât Cemiyeti'nde, bilâhare bu cemiyetin yayınladığı Türk Edebiyatı Dergisi'nde vazîfe aldı. Bir taraftan üniversite tahsiline devâm etti, bir yandan da bahsi geçen derginin “*mutfak*” tâbir edilen hazırlık işlerinde çalıştı. Metin Nuri Samancı'dan sonra da ikinci yazı işleri müdürü oldu (Mart 1973, 15. Sayı). Bu dergide yazı ve şiirleri yayımlandı.

1973 Haziranında üniversiteyi bitirdiğinde, Malatya Mustafa Kemal Kız Öğretmen Lisesi târîh öğretmenliğine tâyin edildi. Ahmet Kabaklı'nın arzûsu ile bu görevine başlamadı ve İstanbul'da kaldı, Türk Edebiyatı Dergisi'ndeki mesâîyi sürdürdü. 1975 yılında hem Edebiyât Cemiyeti (Bakanlar Kurulu karârıyla *Türkiye* kelimesi kaldırılmıştı), hem de Türk Edebiyatı Dergisi, maddî sıkıntılar yaşadı, dergi yayınına ara verdi. Bunun üzerine, resmî vazîfe isteği ile Millî Eğitim Bakanlığı'na mürâcaat etti.

Van Alparslan Öğretmen Lisesi'nde başlayan târîh öğretmenliği, Mardin, Kütahya ve Aydın'ın muhtelif okullarında devâm etti. 1984 yılında açılan Aydın Anadolu Lisesi'nin müdürlüğüne getirildi. 1992'de, okulun yeni binâsıyla berâber adı da değişti ve Adnan Menderes Anadolu Lisesi oldu. Bu vazîfede iken, 1999 Ağustos'unda emekliye ayrıldı. 2000-2012 yılları arasında, İstanbul'da, Altan Deliorman'a âit Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım'da, yazı ve yayın çalışmalarına katıldı. Yine Altan Deliorman'ın çıkardığı Orkun Dergisi'nde, kendi adı ve müsteâr isimlerle (Yahyâ Bâli, Husrev Budin, Ertuğrul Söğütlü) yazılar yazdı. İki kızı var.

Yayımlanmış Diğer Eserleri: *Orhun'dan Tuna'ya Uluğ Türkler*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, Ağustos 2016 (ikinci Baskı); *Takı Taluy Takı Müren - Daha Deniz Daha Irmak*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, Ekim 2014; *Cihângîr Tûğlar-Selîmnâme*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, Ekim 2014; *Ejderlerin Beklediği Hazîne*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, Şubat 2015; *Şehsüvâr-ı Cihângîr-Fâtihnâme*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, Kasım 2015; *Demir Kuşaklı Cihângîr-Süleymân-nâme*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, Kasım 2016; *Değirmen Taşı-Akşemseddin'in Romanı*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, Haziran 2017; *Mahzûn Hudûdlar Çağlayan Sular*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, Eylül 2017.

BİRKAÇ SÖZ

2016 yılı Ramazân ayı içinde, Akşemseddin hakkında bir çalışmaya başlamıştım. İlk defa bir roman denemesi yapıyordum. Aslında, elimdeki Akşemseddin malzemesi, bu Âciz’i, roman yazmaya mecbûr bırakmıştı. Göynüklü Hüseyin Enîsi Efendi’nin “*Menâkıb-ı Akşemsüddîn*”inden yola çıkarak, bu kutlu ve dahî nûrlu Türk büyüğünü roman satırlarına aktarırken, daha yolun başı sayılabilecek bir safhasında, birden zihnimde Mîmâr Sinan hakkında da böyle bir çalışma yapma fikri doğdu. Bir müsâit zamânda, Süleymâniye Kütüphanesi’ne gittim ve “*Tezkiretü’l-Bünyân*”ın bir nüshasını aldım.

Bir taraftan Akşemseddin romanını yazıyordum, bir yandan da, Mîmâr Sinan’ı tefekkür ediyordum. Bu Âciz’in, daha önce Yavuz Sultan Selîm Hân’ı anlatmaya cesâret ettiği “*Cihângîr Tûğlar-Selîmnâme*” isimli kitabında, Yahyâ Kemâl Beyatlı’nın “*Selîmnâme*” şiirinin şerhine cesâret edilmişti. “*Selîmnâme*” tarzının son manzûm zaferini, elbette Yahyâ Kemâl kazanmıştı. Onun “*Selîmnâmesi*”, Türk şiirinin muhteşem bir numûnesi idi. “*Selîmnâme*”nin şerhine başladığım günlerde, zihnimin bir yerinde, “*Süleymâniye’de Bayrâm Sabâhu*” şiirini de şerh etmenin hevesi kabarıyor, buna uygun düşecek bir vesîle arıyordum.

Bu Âciz’in kanaatine nazaran, Süleymâniye Câmîi’nin iki mîmârı vardı. Bunlardan biri, elbette Mîmâr Sinan’dı ve bunda, kimsenin tereddüdü bulunmuyordu. İkinci mîmârı ise, Yahyâ Kemâl Beyatlı idi. Yahyâ Kemâl, “*Süleymâniye’de Bayrâm Sabâhu*” şiiri ile, âdetâ ikinci bir Süleymâniye Câmîi inşa etmişti. Kelimelerle kurulan bu ikinci Süleymâniye, bizim söz saltanatımızın olmazsa olmaz rûkûnleri arasına çöktan girmiş ve orta yere bağdaş kurup oturmuştu.

“*Tezkiretü’l-Bünyân*” nüshasını okumaya başladığımda, “*Süleymâniye’de Bayrâm Sabâhu*” için aradığım vesîlenin de kendiliğinden karşıma çıkmış olduğunu fark ettim. “*Selîmnâme*”den sonra, Yahyâ Kemâl Beyatlı’nın bir başka âbide şiirini şerh etme fikri, Akşemseddin romanını yazarken, bendenizi çok yüksek bir heyecânın içine sevketti. Şâm’dan Amasya’ya, Osmancık’a, Ankara’ya, Beypazarı’na, Evlik’e, Edirne’ye, İstanbul’a ve nihâyet Göynük’e gidip gelen Akşemseddin serencâmını, dergâh hücrelerinde çekilen çile demleri ile idrâke çalışırken, aklımın ve gönlümün diğer yarısı, Ağırnas’dan yola çıkıp Türk Cihân Devleti’nin ufuk enginliğinde Erciyes silüetleri çizmeye başlamıştı. Çok garîb ve şaşılacak bir rûh hâli içinde, Akşemseddin romanını bitirdiğimde, sanki onun devâmı imiş gibi, hiç ara vermeden Mîmâr Sinan’ı yazmaya başladım. Bu Fakîr’i, bu tarz bir Mîmâr Sinan çalışmasına çeken, daha doğrusu ısrârla dâvet eden husûs, Sinan’ın “*Tezkiretü’l-Bünyân*”daki tatlı ve sıcak üslûbu idi. Sinan’ın söyleyip Sâ’î Mustafa Çelebi’nin manzûm ve mensûr olarak yazıya aktardığı bu eser, pek çok bakımdan Hüseyin Enîsî Efendi’nin “*Menâkıb-ı Akşemsüddîn*”ine benziyordu. Zâten, bu iki azîz Türk oğlunun, yâni Hüseyin Efendi ile Sâ’î Çele-

bî'nin yaşadıkları devirler de birbirlerine çok yakın idi, ihtimâl, ömürlerinin bâzi kısımlarını, aynı vakti paylaşarak geçirmişlerdi.

Mîmâr Sinan'ın hayât hikâyesi içinde binâ edilecek Süleymâniye Câmii tefekkürüne, Yahyâ Kemâl'i ve "Süleymâniye'de Bayrâm Sabâhı"nı yerleştirmek, o vesile ile de bu şiir zaferini şerh etmek, bendenize pek câzip göründü ve hemen yol hazırlığına başladım.

"Tezkiretü'l Bünyân" nüshasını almaya gittiğim gün, Süleymâniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü'nde, Rif'at Osman Bey'in el yazması bir risâlesini de bulmuştum. "Koca Mîmâr Sinan" başlığını taşıyan bu risâle, Edirne'nin Yunan işgâli altında olduğu 1921 yılı Temmuz ayında kaleme alınmıştı. Sinan hakkında pek şahsî ve çok kıymetli bilgileri içine alan Edirne merkezli bu çalışmayı, romanın son kısmına koymanın, hem Sinan'a, hem de Rif'at Osman Bey'e ödenecek bir gönül borcu olduğuna inandım. Bir röntgen mütehasssısı tabîb olan Rif'at Osman Bey, tıbbın dışında ortaya koyduğu hüner çeşitliliği ile, gerçekten göz kamaştıran bir mevkide duruyor.

Romana "Taşı Yenen Adam" ismi, Mîmâr Sinan'ın Yahyâ Kemâl'e akseden:

*"Taşımış harcını gâzîleri, serdârıyla,
Taşı yenmiş nice bin içcisi, mîmârıyla."*

mısrâlarından ilhâm alınarak verilmiştir.

Sinan, sâdece taşı değil, taşın ayrılmaz kardeşi mermeri de yenen adamdır. O, taş ve mermerle birlikte, ağacı da yenmiş, bu üç san'at malzemesinden muhteşem zaferler kazanmıştır.

Bu romanda, pek çok muhîtte, mebzûl şekilde görülen ve Mîmâr Sinan'a yakıştırılan hayâlî aşk sahneleri yoktur. Fakat onun Türklüğü, ısrârla ifâde edilmiştir. Sinan, ebenced Türk oğlu Türk'tür. Ondan alınacak Türk renk ve boyaları, Türk çocuğuna, her dâim yol arkadaşı olacak değerde ve kıratıdır.

Bu âciz satırlar yekûnu, Yahyâ Kemâl Beyatlı'nın "Süleymâniye'de Bayrâm Sabâhı" şiiri ile Sâ'î Mustafa Çelebi'nin "Tezkiretü'l-Bünyân"ı ve Rif'at Osman Bey'in "Koca Mîmâr Sinan" adlı el yazması risâlesi esas alınarak ve tâkib edilerek yazılmıştır. Ağırnas'daki birkaç özel isimle, Âgâh Bey karakteri dışındaki bütün şahıslar gerçek adlarıyla verilmiştir.

Okuyucusundan roman kabûlü bekleyen bu haddini bilen çalışmayı, hayat arkadaşım Hatice Rûhân ile canım kızlarım Ayşegül Selcen ve Bilge Fatma'ya armağan ediyorum.

Turgut Güler
Üsküdar, Mart 2018

SÜLEYMÂNİYE'DE KURBÂN BAYRÂMI SABÂHI

Âgâh Bey, Şehzâdebaşı'ndaki yol ağzına vardığında, Nevşehirli İbrâhim Paşa Câmii'ni sağına, Şehzâde Câmii'ni soluna alıp Vefâ Lisesi'ne yöneldi. Kurbân Bayrâmı sabâhı, henüz geceden ruhsat alıp başlamamıştı. Sokak lâmbalarının ışıkları olmasa, insan, bastığı yeri göremezdi. Âgâh Bey'in aklına Mehmed Âkif'in *Seyfi Baba* şiiri geliverdi. Hasta yatağındaki Seyfi Baba'yı ziyârete giden Şâir'in anlattığı çamurlu İstanbul yollarını hatırladı. Elde taşınan gemici fenerleri ile bata-çıkaya yürünen o yollar, şimdi elektrik ışığına kavuşmuştu. Ondan önce de, hava gazı aydınlatması vardı, ama bu ışık nîmeti, ana caddelerden içerilere giremiyordu.

Sağ taraftaki küçük hacimli, fakat pek şiirli Nevşehirli İbrâhim Paşa Câmii, Âgâh Bey'i Lâle Devri'nin şen ve şa'saalı günlerine götürdü. Giriş kapısının sol yanında, üzerinde "*Doğu Türkistan Vakfı Kültür Merkezi*" yazılı bir tabelâ asılıydı. Şehzâdebaşı'nı Nevşehir'e ve oradan Türkistan'a bağlayan bu vakıf tabelâsı, koskoca bir Türklük Âlemi'ni kucakladığının farkında mıydı? İsmâil Yûsuf Alptekin Bey'in, Doğu Türkistan dâvâsını Cihân sathına yayan hürmetli gayreti, bir tabelâ yazısı mârifetiyle Kaanûnî Sultan Süleyman Hân'a, Mîmâr Sinan'a, Şehzâde Mehmed'e, Şehzâde Cihângîr'e, Nevşehirli Dâmâd İbrâhim Paşa'ya sunulmuş bir arz-ı hâle dönüşmüştü. Bu yol ağzından, günde kim bilir kaç bin kişi geçiyordu? Bunlardan kaçının, böyle bir Türklük hâlleşmesinden haberi vardı?

Âgâh Bey, üzerinde bulunduğu caddenin adını aklına getirdiğinde; Hz. İbrâhim'in, Hz. İsmâil'in, Arafat'ın, Müzdelife'nin, Minâ'nın, Cebel-i Rahme'nin büyük bir resim tablosu hâlinde yanı başındaki duvara rabtetildiğini hissetti. Evet, bu cadde, *Dede Efendi Caddesi* idi. Türk mûsîkîsinin ve dahî kültürünün zirveye taht kuran yıldızlarından Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi, yüksek râkımlı san'atının yanı sıra, hayat hikâyesinin başı ve sonu ile de millî hatîrâ defterimize nakşolunmuştu.

Sultan Dördüncü Murâd Hân'a takdîm ettiği lâyhâ ile tanınan Koçi Bey'in hemşehrîsi olan Süleyman Ağa, Görice'nin Kesriye kasabasındandı. Akkâ önünde Napoléon Bonaparte'ı bozguna uğratan Cezzâr Ahmed Paşa'nın mühürdârı olmuş, lâkin Süleyman Ağa, Paşa'nın mizâcına intibâk edememiş ve İstanbul'a yerleşmeye karar vermişti. Şehzâdebaşı semtindeki Acemoğlu¹ Hamamı'nı satın alan Süleyman Ağa'nın, evi de hamama yakın mesâfede idi. Âgâh Bey, Dede Efendi hakkındaki zihin defterini açtıkça, şu ânda ayaklarıyla temâs ettiği zemînin, mûsikîmizin tekmil sazlarından çıkan seslerle titrediğini hissetti.

Kesriyeli Süleyman Ağa, 1777 yılı içinde Rukiye Hanım'la evlenmiş, bu evlilikten bir yıl sonra, 9 Ocak 1778 Cuma günü, bir oğlu Dünyâ'ya gelmişti. O gün, Âgâh Bey'in şu ânda içinde bulunduğu gün gibi, hicrî takvîmle 10 Zilhicce'ye² tekâbül ediyordu. Bir başka deyişle, Kurbân Bayrâmı'nın birinci günü idi. Bu güzel tesâdüfü çocuğun ismine aksettirmek isteyen Süleyman Ağa ile Rukiye Hanım, oğullarına, Hz. İsmâil'in adını verdiler. Baba hamam işlettiği için, İsmâil, çocukluğunun ilk zamânlarından başlayarak "*Hammâmîzâde*" ön ismi ile çağırılıp anıldı. Âgâh Bey, bu lâtif lâkabın telâffuzundaki "*mim*" dokunuşlarının, kelimeyi besteli kıldığını keşfetti.

Hayâtının ilerleyen dönemlerinde mûsikî ile birlikte Mevlevî yaşayışına da intisâb eden Hammâmîzâde İsmâil, Yenikapı Mevlevihânesi'nde girdiği dergâh kapısından, daha 21 yaşında "*Dede*" olarak çıkmış ve Sultan Üçüncü Selîm'in dâveti ile Topkapı Sarayı'na geçip "*Musâhib-i Şehriyârî*" olmuştu. Âgâh Bey, bu son cümleyi kurduğunda, gözünün önüne gelen bestekâr Hükümdâr ile Musâhib-i Şehriyârî Dede Efendi'nin kıskanılacak sohbetinde bulunmayı arzûladı. Keşke, böyle bir imkân olsaydı. Keşke, o lezîz musâhebeye iştirâk edebilseydi. Kimselere görünmeden, bir duvar gerisine geçip, uzaktan bakmaya bile râzı idi.

Sultan Birinci Abdülhamîd Hân'ın saltanat yıllarında doğan ve sırasıyla Sultan Üçüncü Selîm Hân, Sultan Dördüncü Mustafa Hân, Sultan İkinci Mahmûd Hân ve Sultan Abdülmecîd Hân devirlerini idrâk eden İsmâil Dede Efendi, çok hareketli ve renkli bir ömrü,

¹ Bu hamamın adı, bâzı kaynaklarda "*Acemioğlanlar*" şeklinde de geçiyor.

² 10 Zilhicce 1191 Cuma.

doyasıya yaşamıştı. Arka arkaya, pâdişâhlar tarafından saygı ile san'atına yol açılmış, imkânlar husûle getirilmişti. Sultan Abdül-mecîd Hân'dan aldığı husûsî izinle, 1846 yılında Hacc'a gitmiş ve orada, tavâf sırasında geçirdiği yüksek heyecâna mağlûb olmuştu. Minâ'da, kendisine refâkat eden talebesinden Dellâlzâde İsmâil ile Mutâfzâde Ahmed Efendilerin kollarında, 29 Kasım 1846 Pazar günü, teslîm-i rûh eylemişti. Âgâh Bey, Yahyâ Kemâl'in "İsmâil Dede" başlıklı rubâîsini hatırladı. Büyük Şâir, dâhî bestekârın Hakk'a yürüyüşünü şu saltanatlı mısralara taşımıştı:

*"Tâ'ûna giriftâr olarak Minâ'da
Can verdi Cehennem gibi bir hummâda
Fânî ise öz bestelerin hallâkı
Doğmak yaşamak nâfiledir Dünyâ'da"*

Dede Efendi'nin vefât ettiği gün, Hicrî 10 Zilhicce 1262'ye rastlıyordu. Yâni, Kurbân Bayrâmı'nın birinci gününe. Yâni, doğduğu güne. Yâni, Âgâh Bey'in, şu ânda içinde bulunduğu güne. Kurbân Bayrâmı'nın birinci günü doğan Dede Efendi, aynı gün Hakk'a yürümüştü. Hz. İsmâil'in adını almıştı, onun, annesi Hz. Hacer'le kurduğu Mekke şehrinde ölmüştü. Hz. Hatice'nin ayak ucuna gömülerek, irtihâline bir mânevî mertebe daha ilâve etti.

Âgâh Bey, Dede Efendi'nin hikmet içre yaşadığı ömrüne Yahyâ Kemâl'in, aynı hikmet damlalarıyla mukâbele edip kelimelere yüklediği "İsmâil Dede'nin Kâinâtı" isimli gazelinin son beytini, hiç zorlanmadan gece sathına yayıverdi:

*"Şems-i Tebrîz hevâsiyle semâ' üzre Kemâl
Dâhil-i dâire-i bâl ü per-i Monlâ'yız"*

Gazelin tamâmı, yüksek frekansa bir vecd hâlini dile getiriyordu. Fakat son beyit, bu vecdin tavâf mertebesindeki duruşunu tennûre esintilerine karıştırarak, Dede Efendi'nin hâlâ dönmeye devâm ettiğini, hârikulâde bir tasvîrle anlatıyordu. Dede Efendi'nin kâinâtı, ilhâmını aldığı yere, Kâbe'ye, dâireler çize çize genişlemiş, ilâhî takdîrin koyduğu noktaya, mûsîkî nefesiyle ulaşmıştı. Bahsedilen kâinât, bir bakıma Müslüman-Türk yaşayışının hikemî ve şiirli

kâinâtıydı. Âgâh Bey, Dede Efendi Caddesi'nin, sabâha ramak kalan bu gece vaktinde, bizâtihi târîh olduğunu fark etti.

Dün akşam, diğer günlere nazaran daha erken bir vakitte yatmış, Kurbân Bayrâmı Namâzı'nı Süleymâniye Câmii'nde kılmaya niyet etmişti. Âgâh Bey, Lâleli'de, Koca Râgıb Paşa Kütüphânesi civârındaki evinden, fazla zorlanmadan Dede Efendi Caddesi'ni Şehzâdebaşı Caddesi'ne bağlayan yol ağzına ulaşmıştı. O nokta, aynı zamânda, halk arasında İstanbul'un ortası diye bilinen yerdî. Ressamlığı kadar edebî yazılarıyla da takdîr toplayan Mâlik Aksel, bir makâlesinde, bu mevkiin İstanbul'un ortası olduğuna, okuyan herkesi inandırmıştı. Âgâh Bey, içinden:

“Burasının, İstanbul'un ortası olduğu nereden belli?”

diye sordu. Ardından da Nasreddin Hoca'nın, meşhûr fıkrasındaki cevâbını tekrarladı:

“İnanmıyorsan ölç...”

Âh! Hoca'nın dayanılmaz akıl gıdıklaması ve yine onun tek başına temsîl ettiği Türk halk mîzâhı. Evet, gücün yetiyorsa ölçeceksin, yetmiyorsa, denileni kabûlleneceksin. Ona ve ayrılmaz parçası olan sevimli merkebine bunca sayıda şehir ve kasabanın hemşehrîlik berâtı çıkarması, bir milleti keyfince güldürebilmesindendi.

Kurbân Bayrâmı, aynı zamânda Tekbîr Bayrâmı idi. Daha minârelerde salâ sesi duyulmadan, gönül evlerinde kurulan Tekbîr saltanatı, arefe sabâhından başlayarak beş gün boyunca hükmünü yürütecekti. Âgâh Bey'in Tekbîr'le dolan gözleri, Şehzâde Câmii bahçesinin Nevşehirli Dâmâd İbrâhim Paşa Câmii'ne bakan köşesinde, iki Şehzâde-i civân-baht'a ebedî istirahat mekânı olan türbeye daldı. Kaanûnî Sultan Süleyman Hân'ın kısa ömürlü oğullarından Mehmed ile Cihângîr, bu türbede yan yana yatıyorlardı. Bu semt de, semte alem olan câmî de, adlarını ve vâd oluş sebeblerini Şehzâde Mehmed'e borçlu idiler. Mehmed, Hurrem Sultân'ın Kaanûnî Sultan Süleyman Hân'dan doğan ilk oğlu idi. Manisa'da sancak beyi iken, 7 Şa'bân 950 Pazartesi gününü 8 Şa'bân Salı'ya bağlayan gece,¹ Sipil Dağı ile Gediz Nehri'nin şâhitliğinde terk-i hayât eylemişti. O sırada Cihân Pâdişâhı, Estergon Sefer-i Hümâyûnu'ndan dönüyordu.

¹ 5 / 6 Kasım 1543 gecesi.

Acı haber, Sultan Baba'ya Edirne menzilinde ulaşmıştı. Tuna sâhilindeki tekmiil Türk kalelerinden havalanan şâhinler, Edirne'ye doluşmuşlar ve Cihângîr Hâkân'ın hıçkırıklarına kanat çırpmışlardı. Büyük zaferin sürûru, Meriç sularına akan şâhî gözyaşlarında hüzne dönüşmüştü. Şehzâde Mehmed'in cenâzesi Manisa'dan, Sultan Süleyman da Edirne'den, aynı gün İstanbul'a gelmişlerdi.¹ Yüreği yanık baba, oğlunun tâbutunu Üsküdar'daki İbrâhim Ağa Çiftliği'nde karşılaşmış, saltanat kayığı ile karşı yakaya geçirmişti. Âgâh Bey, asırlar sonra bunları tefekkür ederken, o kayığın içine girmiş, Hükümdâr baba ile Şehzâde oğul arasındaki mâtem teâtisini, bizzat yaşamıştı. Şehzâde Câmii'nin bahçesindeki sarı spot lâmbalarının aydınlığında, yerdeki çimlere konmuş çiy tânelerini, tâbuta dökülen gözyaşları sandı. Göğsünü, târif edilmez bir iç burkulması sardı, sağ tarafına dönüp Nevşehirli Dâmâd İbrâhim Paşa Câmii'nin ilerisine baktı. Belli-belirsiz silüetler hâlindeki Vezneciler, Şehzâde Mehmed'i karşılamaya hazırlanır gibiydi.

Üsküdar'dan Bâyezîd Câmii'ne getirilen Şehzâde na'sı için, Cuma namâzının ardından, Sultan Süleymân'ın da iştirâk ettiği cenâze namâzı kılınmıştı. 1543² yılını da içine alan zamân diliminde, Bâyezîd Câmii'ne yakın mesâfede, yeniçeri ortalarının yer aldığı, Odalarbaşı semti bulunuyordu. Âgâh Bey, ayaklarının hizâsına doğru eğildi. Burası, işte, o, bahsedilen Odalarbaşı semti idi. Bahtsız Şehzâde'nin mezârı burada hazırlanmıştı. Omuzlarda taşınan tâbut, Vezneciler'e, oradan da buradaki mezârına getirilmiş ve Yâsin-i Şerîf tilâveti refâkatinde toprağa tevdi' edilmişti. Kaanûnî Sultan Süleyman Hân, kor düşmüş yüreğinden çıkardığı iki mısra ile Türkçe ve Farsça olarak sevgili Mehmed'inin vefâtına ebedle târîh düşürmüştü:

“Şehzâdeler güzîdesi Sultân Mehmed'im”

“Merkad-i Sultân Muhammed bâd Firdevs-i ebed”³

¹ 18 Şa'bân 950 (16 Kasım 1543) Cuma.

² Hicrî 950.

³ “Şehzâdelerin seçilmiş Sultan Mehmed'im / Sultan Mehmed'in mezârı ebedî Firdevs (Cenneti) olsun” / Her iki mısraın ebedle karşılığı 950 (1543) yılıdır.

O cenâze ve defin merâsîmi ânı, İstanbul'un ve İstanbullunun unutulmaz vakitleri arasına, hakkı ile girmişti. Yine o dakîkadan itibaren, *Odalarbaşı* ismi, “*Şehzâdebaşı*”na dönüşmüştü.

İstanbul'un olmazsa olmaz semtler albümüne, saltanatlı bir şekilde giren *Şehzâdebaşı*, çok geçmeden muazzam bir külliye de kavuşmuştu. Şimdi, Âgâh Bey'in duvarları önünde durduğu binâ heybeti, acılı Sultan Süleyman Hân'ın, Ser-Mîmârân-ı Hâssa Sinan'a sipâriş ettiği evlâd sevgisini, taşa ve mermere aktaran hummâlî bir çalışmanın eseriydi. Sinan haşmetinin en mühim merhalelerinden biri, burada, eski *Odalarbaşı*, yeni *Şehzâdebaşı* semtinde, Şehzâde Mehmed'in mezârî etrâfında târîh kayıtlarına girmişti. Koca Mîmâr Sinan'ın romanında, “*çıraklık eseri*” diye anılan Şehzâde Câmîi ve külliyesinin temeli, hicrî 951 yılının Muharrem ayı başlarında¹ atılmış 955 senesinin Cemâziyelâhîr / Receb aylarında² tamamlanmıştı.

Âgâh Bey, Şehzâde Mehmed'in türbesine bakarken aynı türbenin bir başka şehzâde misâfirini hatırladı. Hurrem Sultân'ın hep yanında taşıdığı Cihângîr, doğuştan kambur idi. Ayrıca, rûhî ve aklî dengeleriyle ilgili sıkıntıları vardı. Kaanûnî Sultan Süleyman Hân, 1553 yılında, İran'a müteveccih Sefer-i Hümâyûn'una çıkarken, Cihângîr'i de çağırılmıştı. Bu oğlunun husûsî hâllerine vâkîf olan Cihân Pâdişâhı, öteki bütün şehzâdelerini sancağa çıkarmasına rağmen, Cihângîr'i Sarây'da tutmuştu. Bahsedilen Sefer-i Hümâyûn'a Cihângîr'le başlaması, belki de Pâdişâh'ın, oğlunun hassas ve harâb olmuş bünyesini tâmire, canlandırmaya yönelik bir tedâviyi düşünmesindendi. Ne var ki, İran'a doğru yürüyen Ordu-yı Hümâyûn, Amasya Sancak Beyi Şehzâde Mustafa ile Aktepe mevkiinde buluştuğunda, Hurrem-Mihrümâh-Rüstem üçlüsünün bühtânları ayyûka çıkmış ve bu iftirâ kumkumasından geriye, civân-baht Şehzâde'nin ecele uzanan cansız bedeni kalmıştı. Âgâh Bey, Şehzâde Mustafa'nın yay kirişiyile idâm edilmesini düşündükçe, nefesinin daraldığını, Şehzâdebaşı'ndaki Dede Efendi Câddesi'ne basan ayaklarının karıncalandığını hissetti. O sırada, ağabeyinin can çekişme çılgık ve feryâdını, aradaki perdenin gerisinde babası ile beklemekte olan Cihângîr de duymuştu.

Zâten rûh hâlî pek düzgün olmayan Cihângîr, bu kirişe giren boyun sahnesi yüzünden iyice dağılmış, bir daha da toparlana-

¹ Mart / Nisân 1544.

² Ağustos 1548.

mamıştı. Bilâhare Haleb'e çekilen ve o güzel şehirde mola veren Kaanûnî Sultan Süleyman Hân, yeni bir oğul acısı ile kavrulmuştu. Şehzâde Cihângîr, 20 Zilhicce 960 Pazartesi günü,¹ Hakk'ın rahmetine kavuşmuştu. Haleb'den İstanbul'a getirilen Şehzâde Cihângîr'in na'sı, on sene evvel vefât eden ağabeyi Şehzâde Mehmed'in yanına defnedilmişti. Böylece, Kaanûnî Sultan Süleyman Hân'ın iki tâlihsiz oğlu, Şehzâde Câmii'nin bahçesindeki türbede buluşmuş, kol kola girerek ebedî uykularını bölüşmüşlerdi.

Âgâh Bey, çok kişinin Şehzâde Cihângîr'in burada yattığına dâir bilgisi olmadığını düşündü. Bunun en büyük sebebi, Tophâne'nin üstünde, Boğaziçi'ne nâzır bir tepedeki Cihângîr Câmii idi. Yine Koca Mîmâr Sinan'ın elinden çıkan bu câmi, Şehzâde Cihângîr'in adını taşıdığı için, türbesinin de orada olacağına dâir bir peşin kabûllenışı takdîm ediyordu. Oysa, ürkek bakışlı Cihângîr, Tophâne yokuşunda daralacak nefesini, Şehzâde Câmii'nin yeşil çimenlerine boşaltıp, ağabeyinin kucağına atılmıştı. Agâh Bey, Hurrem Sultân'ın gözyaşlarıyla ıslanan bu türbe çevresinin, her dem yeşil kalışının sırrını, bu bayrâm sabâhında çözmüş görünüyordu.

Şehzâde Mehmed ile Şehzâde Cihângîr'in ebedî istirâhate yattıkları türbenin sağında ve solunda başka türbeler de vardı. Bunlardan biri, hîle ve desîsenin markası hâlinde anılan Rüstem Paşa'ya, bir diğeri de Bosnalı İbrâhim Paşa'ya âitti.

Âgâh Bey, Rüstem Paşa'yı akıl defterinde aramaya başladığında, "*Kehle-i İkbâl*" sözünü hatırladı. Paşa'yı çekemeyenler, onun cüzzam geçirdiğini söylemişler, böyle birinin sadâret makâmına çıkmasının uygun olmadığını ifâdeye çalışmışlardı. O sırada Diyârbekir'de bulunan Rüstem Paşa'ya, İstanbul'dan bir hekimler hey'eti gitmiş, yapılan muâyene sırasında, fanilâsında yürüyen bir bit² farkedilmiş, bu sâyede, onun cüzzamlı olmadığı anlaşılmıştı. Zîrâ, hekimlerin beyânına göre, cüzzam geçirmiş birinin vücûdunda, bit barınmazmış. Rüstem Paşa'nın ikbâl yollarını bu bit temin ettiğiinden, halk arasında kendisine "*Kehle-i İkbâl*" denmişti. Başta Şehzâde Mustafa'nın günâhsız yere katli olmak üzere, nice dramatik hâdise ve fâciânın perde gerisinde yer alan Rüstem Paşa, Kaanûnî Sultan Süleyman Hân'ın biricik kızı Mührümâh Sultân'la evlenmiş, Cihân Pâdişâ-

¹ 27 Kasım 1553.

² Arapçada "*kehle*" sözü, Türkçedeki "*bit*"in karşılığıdır.

hı'nın dâmâdı olmuştu. Kocasının ardından, kendisinden doğma şehzâdelerden birinin tahta çıkmasını isteyen Hurrem Sultan, kızı ve dâmâdıyla, hâile senaryoları yazıp oynatmıştı. Âgâh Bey'in göz göze geldiği Rüstem Paşa, bu Kurbân Bayrâmı sabâhını karşıladığı vakitte, türbesine sığamayacak bir kocaman nedâmetin içinde görünüyordu. Halk inanışına göre, Sultan Süleymân Hân'ın süt kardeşi Şeyh Yahyâ Efendi de, Rüstem Paşa'ya bedduâ etmiş, Şeyh'in pek sevip dolaştığı Anadolu Kavağı'ndaki Yoros Kalesi'ni yıkmaya çalışın Paşa, bu bedduâ hikmetiyle atından düşmüş ve bir daha iyileşmeden 26 Şevvâl 968 Perşembe günü¹ Âhîret'e göçmüştü.

Şehzâdelere âit türbenin, Âgâh Bey'in bulunduğu köşeye göre en ilerisinde duran ve daha bir gösterişli türbe, Bosnalı İbrâhim Paşa'yı misâfir ediyordu. Sultan Üçüncü Murâd Hân'ın kızı ve Sultan Üçüncü Mehmed Hân'ın kız kardeşi Ayşe Sultan'la evlenen İbrâhim Paşa, târîhimizin tanınmış Dâmâd İbrâhim Paşalarındandı. Sultan Üçüncü Mehmed Hân'ın saltanatında üç def'a sadr-ı âzamlık yapan İbrâhim Paşa, Kanije Kalesi'ni fethettiği için, "*Kanije Fâtîhi*" unvânını da kazanmıştı. 9 Muharrem 1010 Salı günü,² Belgrad'da vefât etmiş, na'sı, bilâhare İstanbul'a getirilerek, Şehzâde Câmii bahçesine defnedilmişti. Ayşe Sultan, kardeşi Sultan Üçüncü Mehmed Hân'ın indindeki îtibârını kullanarak, merhûm kocasının mezârı üstüne, epeyi süslü ve san'atlı bir türbe yaptırmıştı. Bosnalı İbrâhim Paşa Türbesi'nin mîmârı, Dalgıç Ahmed Ağa idi.

Hem bu türbeler içinde, hem de hazîrenin muhtelif yerlerinde, Osmanlı Hânedânı mensûbu ve mühim devlet ricâlinden pek çok kişinin mezârları, geçmişin tapu senetleri hükmünde, bu İstanbul semtini bekliyorlardı. Mezâr, mezârlık, türbe mefhûmları, gece vaktinde daha bir esrârlı, füsûnlu oluyorlardı.

Vakit, geceyi kovalarcasına sabâha yaklaşıyordu. Agâh Bey, bayrâm salâsını ve ardından okunacak ezânı, İstanbul semâ ve zemîniyle birlikte duymak, o lâhûtî sermestîyi Süleymâniye yolunda hissetmek istediği için, evinden hayli erken çıkmıştı. Edebîyât Fakültesi'ndeki mesâî arkadaşlarıyla, bu sabâhı sohbe yatırmışlar, imkânı olanın bayrâma Süleymâniye'de girmesinin, başlı başına bir

¹ 10 Temmuz 1561.

² 10 Temmuz 1601.

imtiyâz ve mazhariyet olacağına, gönül temennîleri çıkarmışlardı. Hattâ, Ertuğrul Bey, bununla da yetinmemiş:

“Yahyâ Kemâl’siz o yolda yürünmez!”

diye bir ilâve kılavuz tavsiye etmişti.

Âgâh Bey, bu nasîhatin kıymetini kavramış bir rûh hâli içinde, Dede Efendi Caddesi’ne ayak bastığı ândan beri, hem etrâfını kolaçan ediyor, hem gözleri önüne seriliveren zamân tayfında geziniyor, hem de derûnunda “Süleymâniye’de Bayrâm Sabâhu”nın ilk mısralarını mırıldanıyordu. Lise sıralarından başlayarak ezberlediği bu şiir, Âgâh Bey’in zihin defterinden hiç çıkmamıştı. Tanpınar,¹ Kaplan,² Banarlı³ gibi Yahyâ Kemâl muaakkibleri,⁴ “Süleymâniye’de Bayrâm Sabâhu”nu, Süleymâniye Câmii ile aynı değerde görmüşler ve câmii, taş ile mermerden; şiiri de kelimelerden binâ edilmiş iki ayrı şâh-eser şeklinde takdîm etmişlerdi. Bu münevver kavli yüzünden olsa gerek, Süleymâniye’nin Kütüphâne’ye bakan kapısının iç kısmına, devâsâ bir cam çerçeve içinde “Süleymâniye’de Bayrâm Sabâhu” şiiri konmuştu. Kelime saraylarının mîmârî Yahyâ Kemâl ile taş ve mermerin en büyük şâiri Koca Sinan, bu muazzez câmi köşesine ne kadar yakışmışlardı.

Âgâh Bey, fakülteadaki derslerinde, Yahyâ Kemâl’den söz açıldığında Sinan’ı, Sinan ele alındığında da Yahyâ Kemâl’i mutlakâ paragrafların içine dâvet eder, Süleymâniye başlığı altında, bu iki müstesnâ Türk oğlunu yan yana görmek ve göstermek isterdi. Bu kabîl konuşmalar, bâzen hiç farkında olmadan başka tanıdık simâları da dersâne sıralarına taşıyiverirdi.

Bir defasında, nasıl olduğuna Âgâh Bey’in de bir türlü akıl erdiremediği şaşılabilir hâl yaşanmış, Kaanûnî Sultan Süleyman Hân ile Sultan İkinci Selîm Hân, baba-oğul hükümdârlar, altın sırmalı kaftanlarının eteklerini savura savura, talebe önünde irâdeler buyurmuşlardı. Bunu, dersâhnedeki bütün talebe görmüş müydü, yoksa sâdece Âgâh Bey’e mi ayân olmuştu? Yalnız, Âgâh Bey’in fark ettiği bir şey vardı ve bunu, kimse ile paylaşamamıştı. Kaanûnî Sultan Süleyman Hân, Süleymâniye Câmii’nde esip gürlerken, Selîm Hân-ı

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar.

² Mehmet Kaplan.

³ Nihad Sâmi Banarlı.

⁴ Peşi sıra gidenleri, tâkipçileri.

Sânî, babasının ve de Âgâh Bey'in yanı başında, Edirne'de, Selîmîye Câmîi Hünkâr Mahfilî'nde, etrâfına emir yağdırıyordu. Ebâdî belli küçücük bir fakülte dershânesine, Süleymâniye ve Selîmîye câmileri nasıl sığmış, daha da ötesi, Sultan Süleyman Hân ile Sultan Selîm Hân, ayrı saltanat demlerinden Âgâh Bey'in zamânına hangi esrâr perdesini kaldırarak girmişlerdi? O sırada, bahsedilen Pâdişâh haşmetlerinden ürkmüş ve sinmiş görünen Yahyâ Kemâl ile Mîmâr Sinan, kendi şiir âlemlerine dalıp, hâkânî fırtınanın geçmesini bekliyorlardı. Âgâh Bey, bu sahneyi hatırladıkça, hayâl hazînesini ve dimâğını epeyi zorladığını anlıyor, îzâhı müşkil bu hissedişleri, derûnunda saklıyordu.

Âgâh Bey, Ertuğrul Bey'in tavsiyesine uymuş ve bu füsûnlu vakitte attığı her adıma Yahyâ Kemâl'i kılavuz edinmişti. Caddenin başından beri, nereye baksa Yahyâ Kemâl'i görüyordu. Büyük Şâir, bastığımız toprağı vatandan saymanın bilgiden, irfândan, hünerden, yâni, millî kültür hamûlesini sırtlamaktan geçtiğini, ustaların ustası bir kelime şehrâyini ile ortaya koyuyordu.

Şehzâde ve Dâmâd İbrâhim Paşa câmilerinin selâm ve musâfaha¹ mevkii olan Dede Efendi Caddesi'nin hem yoluna, hem de kaldırımlarına, Mevlevî sikkelerinin sıra sıra konduğunu hisseden Âgâh Bey, Ertuğrul Bey'in hârikulâde tesbîtinini, onun nezâket yüklü sesinden duyar gibi oldu:

"Azîzim, şu İstanbul'un hangi semtine gitsem, Yahyâ Kemâl'den bir iz ve hâtirâ görüyorum. İstanbul'u doyasıya temâşâyâ niyetlenenler, yanlarına mutlakâ onu almalılar."

Buradaki "onu almalılar" deyişi, elbette Yahyâ Kemâl'in söz sermâyesine atıf yapıyordu. Ner var ki, Âgâh Bey, Yahyâ Kemâl'in mısırâlarını tekrarlarken, Şâir'i hep yanı başında görüyordu. Hele bu füsûnlu gece hitâmında, bu hissedişin dozu, en yukarılara çıkıyordu.

Âgâh Bey, sevgili meslekdaşı ve kadîm dostu Ertuğrul Bey'in, yine böyle bir sohbet vesîlesiyle, Tanpınar ile Yahyâ Kemâl'in İstanbul dolaşmalarından bahsedişini kulaklarına misâfir etti. O, nasıl bir İstanbul sevdâsı idi? Marmara, Haliç veyâ Boğaz sâhillerinden herhangi birine vuracak ilk Güneş ışığını görmek uğruna, vücûd

¹ Musâfaha: tokalaşma.

ikimlerine râhat ve huzûru yasaklamışlardı. Onlarınki, tam mânâsıyla İstanbul'la aynıleşmek cehdiydi.

Âgâh Bey, kendisinin dışında kimsenin yürümediği ıssız Dede Efendi Caddesi'nde, Dâmâd İbrâhim Paşa Câmii'ni geçince, sağa sapan ilk sokağın başında durdu. Burası, Dâr-ü'l-Elhân Sokağı idi. İşte, İstanbul'a serpilmiş tılsım bir def'a daha Âgâh Bey'in gözlerine yeni bir sürpriz sahîfesi koyuyordu. Dede Efendi Caddesi'ne, Dârü'l-Elhân Sokağı'nın açılması kadar mûsıkî-bahş bir güzel tesâdüf olabilir miydi? Bu sokak içindeki bir konakta, Türkiye'nin ilk mûsıkî mektebi açılmıştı. Âgâh Bey, Sultan Beşinci Mehmed Reşâd Hân'ın saltanatında, aynı zamânda tanınmış bir diplomat olan eski Washington Büyükelçisi Yûsuf Ziyâ Paşa'nın riyâsetinde, 7 Rebûlevvel 1335 Pazartesi günü¹ “Dârü'l-Elhân” adıyla, mûsıkî hocası yetiştirecek bir mekteb kurulduğunu hatırladı. Mektebe bu ismi verme fikri, Yûsuf Ziyâ Paşa ile devrin meşhûr bestekârları Ali Rif'at² ve Rahmi Beylerden çıkmıştı. “Nağmeler Evi” demek olan bu birleşik isim, daha insan hançeresinden çıkarken, hânende ve sâzen-delerle sarmaş-dolaş oluyordu.

Dede Efendi Caddesi'nin taş döşeli zemînine basan ayakkabılarından çıkan sesleri, sâlise farkı ile etrâfdaki binâ duvarlarından çınlamış şekilde duyan Âgâh Bey, Vefâ Lisesi hizâsına vardığında, yeşilli-beyazlı bir iklîme daldı. Şeyh Ebû'l-Vefâ'dan Vefâ bozasına, “vefâ”lı hislerimizin yekûnunu, soluna aldığı binâlara boşalttı.

Fâtih Sultan Mehmed Hân Hazretleri'nin azîz ve muhterem na'sını toprağa tevdi' eden cenâze namâzını, Şeyh Ebû'l-Vefâ kıldırmıştı. Âgâh Bey, 23 Rebûlevvel 886 Salı günü,³ Fâtih Câmii avlusuna sığmayan ve bir ucu Edirnekapı'ya, diğer ucu Bâyezîd'e uzanan mahşerî bir kalabalığa dâhil olduğunu hissettiğinde, kulak memelerine götürdüğü parmak uçlarıyla, İftitâh Tekbîri aldığını, fark etmedi bile. Türk ve Müslüman İstanbul, o gün “Fâtih”ini ebedîyyete uğurluyordu. Koca Türk'ün, son namâzına imâmlık etme şerefi, eli öpülesi Şeyh Ebû'l-Vefâ'nın olmuştu. Vefâ Lisesi'ne, Vefâ Spor Kulübü'ne, Vefâ semtine verdiği muazzez ismi, onu, İstanbul'un rükünleri arasına koyup ilelebed yaşatacağı.

¹ 1 Ocak 1917.

² Ali Rif'at Çağatay.

³ 22 Mayıs 1481.

Âgâh Bey, Şeyh'in evlâdı arasında “Vefâ” adını taşıyan bir oğlu veyâ kızı bulunmadığını, “Ebû'l-Vefâ”, yâni “Vefâ'nın Babası” diye anılmasına, ondan sâdır olan “vefâ”lı hasletlerin sebep olduğunu hatırladı. “Ebû'l-Vefâ”, sözün ve fiilin senedi makâmında duran bir halk iltifâtı idi. Âgâh Bey'in daha yakınlarda verdiği derslerden birinde, Hâmid'in¹ “*Merkad-i Fâtih'i Ziyâret*” manzûmesi işlenmiş, ders esnâsında, talebe ile karşılıklı olarak Şeyh Ebû'l-Vefâ'dan bahsetmişlerdi. Hâmid, fevkalâde bir hislenişle, şiirini şu mısırâlarla bitiriyordu:

*“Medhinde şâirâne ilhâmlar gerektir
Târifi yerde bitmez Arş'a çıkan kibârın”*

Âgâh Bey, bir ân yerinde durdu ve:

“Allâh Allâh! Bu nasıl bir medih tarzıdır böyle? Yerde bitmeyen ve Arş'a çıkan büyükler kimlerdir? Elbette, birincisi Fâtih Sultan Mehmed Hân Hazretleri'dir ve Şâir, bu uzun mu uzun, tefekkür ve hikmet yüklü şiiriyeti, o şânlı Türk için kaleme almıştır. Arş'a çıkan kibârın başında, hattâ serdâr olarak Sultan Mehmed Hân, bizzat tûğ sallamaktadır. Onun peşinden giderek Arş yolculuğuna çıkanlar arasında, muhakkak, Şeyh Ebû'l-Vefâ da olmalıdır. Öyle müstesnâ bir na'sın cenâze namâzına imâmlik yapmak, her kişinin harcı değildir.”

diyen iç sesini dinledi.

Âgâh Bey, Şeyh Ebû'l-Vefâ'nın Konya'da doğduğunu, 1491 yılında,² Sultan İkinci Bâyezîd Hân'ın saltanatında, İstanbul'da vefât ettiğini biliyordu. Doğum târihi tam olarak söylenemeyen Şeyh'in, Konyalı yıllarına âit pek hoş ve heyecanlı bir Hac yolculuğu hikâyesi vardı. “*Merkad-i Fâtih'i Ziyâret*” vesîlesiyle, dersde, bu Hac serencâmından da bahsetmişlerdi. Hac niyetiyle, Konya'dan Antalya'ya geçen Ebû'l-Vefâ, orada İskenderiye'ye gidecek bir gemiye binmiş, fakat daha denize açılmalarının başında, Rodos Şövalyeleri, Şeyh'in de içinde olduğu gemiyi zabt etmişlerdi. Rodos'a götürülen Şeyh Ebû'l-Vefâ, hiç hak etmediği bu sıkıntılı durumdan, Karaman Beyi İkinci İbrâhim Bey'in ödediği fidye-i necât sâyesinde kurtulmuştu. Âgâh Bey, Şeyh'in bu Rodos mâcerâsının yılını tam kestiremiyor-

¹ Abdülhak Hâmid Tarhan'ın.

² Hicrî 896-897.

du, ama o sırada İstanbul'un fethedildiğini tahmîn ediyordu. Zirâ, Ebû'l-Vefâ, Rodos dönüşünde Konya'da fazla kalmayıp, soluğu İstanbul'da almıştı. Fetih sonrasında, İstanbul'un mânevî fâtihi bilinen Akşemseddin'in, Sultân talebesinin ısrârına rağmen Göynük'e gidip yerleşmesi, Pâdişâh'ı dilhûn eylemişti. Böyle bir hicrân ve fırâk vaktinde, Akşemseddin'in Hünkâr gönlünde bıraktığı boşluğu, Şeyh Ebû'l-Vefâ Hazretleri, bir nebze de olsa doldurmuş görünüyordu.

Fâtih Sultan Mehmed Hân, pek değer verip îtibâr ettiği Şeyh Ebû'l-Vefâ'ya, husûsî arzî ve maddî imkânlar bahsetti. Onun, bu Hünkâr nazarı altında yerleştiği semt, daha o zamândan başlayarak "Vefâ" adını aldı. Âgâh Bey, Vefâ Lisesi'nin giriş kapısı önüne geldiğinde, Konya'dan Rodos'a, oradan İstanbul'a ve de Dede Efendi Caddesi'ne uzanan bir nûr sûtûnunu, kapı aralığından girerken gördü. Bu sûtûnün içinde Şeyh Ebû'l-Vefâ ile birlikte Fâtih Sultan Mehmed Hân Hazretleri, Akşemseddin, Molla Gürânî, Molla Husrev, Akbıyık Sultân, gönül şiirlerinin şâiri Ahmed Paşa, kaftan, harmâniye ve hırkalarının eteklerini savurarak uçuyorlardı. Bu ışık yürüyüşüne de, ancak uçmak fiili karşılık gelirdi.

Âgâh Bey, Şeyh Ebû'l Vefâ adına, bizzat Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın fermân ve nezâretinde yaptırılan câmi ile çifte hamamın şimdiki hâlini düşündü. Birkaç gün evvel, o câmie gitmiş, bahçesindeki Şeyh'e âit türbeyi ziyâret etmiş, açan kırmızı gülleri, eğilerek koklamıştı. Vefâ Lisesi ile Şeyh Ebû'l-Vefâ Câmii ve Türbesi, birbirlerine çok uzak sayılmazlardı. Fakat, Âgâh Bey'in bugünkü Bayrâm namâzı niyeti, Süleymâniye Câmii'ne hasredilmişti. İnşâallâh, arayı fazla açmadan, Şeyh Ebû'l-Vefâ Külliyesi'ni yeniden görür, bu bayrâm sâbahına ramak kalmış dakîkalarındaki tefekkürüne, yeni pencereler açardı.

Âgâh Bey, sağda-solda dillendirilen bir rivâyeti hatırlayınca, halk indindeki menkıbe îmâl etme kaabiliyeti hakkında, arka arkaya bol âferînler çekti. Gûyâ, hem Fâtih Sultan Mehmed Hân Hazretleri, hem de Sultan İkinci Bâyezîd Hân Hazretleri, Şeyh Ebû'l Vefâ ile yüz yüze görüşmek istemişler, Şeyh'in ayağına kadar gitmişler, fakat Şeyh, baba-oğul bu iki hükümdârı da geri çevirmiş. Şeyh'in, Zeynîye tarîkatına mensûb olduğunu söyleyen bu râviler,¹ Pâdişâh

¹ Râvî: rivâyet eden, anlatan, nakleden kimse.

reddeden bu tavra da, o tarîkatın duruşunu yapıştırıyorlar. Hâlbuki, Zeynîyye de Şeyh Ebû'l-Vefâ da, bahsedilen kibir tavrının dışında dırlar.

Vefâ Lisesi bahçesinde, eski ve yeni epeyi binânın yer aldığını bilen Âgâh Bey, bunlardan en kıdemlisinin, Mîmâr Sinan'ın elinden çıkma tâbhâne olduğunu hatırladı. Şehzâde Câmîi'nin müştemilâtından olan bu tâbhâne, yolculara ve kimsesizlere yatma, barınma hizmeti veriliyordu. Tâbhâne geleneği, Türk'ün şefkat ve insanlık damarının, en bâriz görünüşüdür. Bursa ve Edirne merhalelerinden İstanbul'a ve oradan da Asya, Afrika ve Avrupa'nın Türk'e yâr olmuş her karış toprağına taşınan mîmârî üslûbunda, dâimâ tâbhâne yer almıştır. “Güç evi / tâkat evi” demek olan “tâbhâne”, hastahânenen yeni çıkmış, fakat gidecek yeri olmayan insanımıza kapılarını açıyor, onlara güç ve tâkat toplama fırsatı veriyordu. Tâbhâne olarak düşünölen külliye müştemilâtının hemen yanında imâret bulunurdu. Şehzâde Külliyesi'nin imâreti, bu tâbhânenin karşısında, Dede Efendi Caddesi üzerinde idi ve şimdi orada İstanbul Üniversitesi Mülkiyelilerinin kurduğı bir vakfın¹ idâre odaları vardı. İmâret'de, günün her öğününde, pişen yemekler meccânen dağıtılırdı. Âgâh Bey, tâbhâne ve imâret kelimelerine konmuş Türk nazarını, Vefâ Lisesi giriş kapısının önünde, bizim vefâyâ adanmış hayâtımızı beklerken görüyordu.

Sultan Abdülazîz Hân'ın saltanatında, sadâret makâmına kadar yükselmiş Mütercim Rüşdî Paşa'nın adını taşıyan konak da, Vefâ Lisesi bahçesinde idi. 17 Ağustos 1999 günü meydana gelen şiddetli depremde ağır hasar gören bu konak, Vefâ Lisesi'nin tanınmış mezunlarının önyak olduğı kampanya ile eski hâline kavuşturulmuştu. Mütercim Rüşdî Paşa, Sultan Abdülazîz Hân'ın tahttan indirilmesi ve akabinde katledilmesi hâdiselerinde suçlu görölmüş, ömrünün son safhasını, ağır hasta olarak Manisa'da geçirmişti. Hattâ, Sultan İkinci Abdülhamîd Hân'ın açtırdığı dâvâda, ifâdesi Manisa'da, yattığı yerde alınmıştı. Ürkek ve mes'ûliyetten kaçınan bir karakter yapısı olan Mütercim Rüşdî Paşa, 1882 yılı içinde Manisa'da vefât etmiş ve oraya defnedilmişti. Âgâh Bey, Şeyh Ebû'l-Vefâ ile Mütercim Rüşdî Paşa'yı Türk milletinin hâfızasında yan yana

¹ “Siyasal Vakfı”.

koymakta epeyi zorlandı. Zâten onları Vefâ Lisesi bahçesinde bir araya getiren de, sıradan bir tesâdüf idi. Paşa'nın beşinci ve son sadâreti, Sultan İkinci Abdülhamîd devrinde ve 1878 yılında¹ yaşanmıştı.

Âgâh Bey, Vefâ Lisesi giriş kapısı önünde, zihnine görünen zamân tayfında, şimdi Şehîd Ali Paşa'yı fark ediyordu. Sultan Üçüncü Ahmed Hân'ın sevgili kızı Fatma Sultan'la evlendirildiği için "Dâmâd" sıfatı ile de anılan Ali Paşa, bir ara bulunduğu silâhdârlik vazîfesi yüzünden, "Silâhdâr"; maiyetine ve mesâî arkadaşlarına gösterdiği şiddetten dolayı "Şedîd"; 16 Şa'bân 1128 Çarşamba günü² cereyân eden Petervaradin Muhârebesi'nde şehâdet makamına ulaştığından "Şehîd" diye de bilinir, tanınırdı. Mezârı Belgrad'da idi. Fatma Sultan, Ali Paşa ile nikâhlandığında, henüz 5 yaşında olduğundan, Sarây'dan dışarıya çıkarılmamış, dolayısıyla da bu evlilik, sâdece kâğıt üzerinde ve resmîyetde geçerli kalmıştı. Ali Paşa'nın şehâdetinden sonra, Nevşehirli İbrâhim Paşa ile nikâhlanan Fatma Sultan, bu Paşa ile de gerdeğe girememiş, büyümesi beklenmişti. Âgâh Bey, bu kabîl mecbûriyetlerden zifâfa eremeyen Sarây dâmâdlarına "sûrî" dendiğini okumuştur. Demek ki, hem Şehîd Ali Paşa, hem de evliliğinin ilk döneminde Nevşehirli İbrâhim Paşa "sûrî" kalmışlardı. Elbette bu "sûrîlik", onların "Dâmâd" sıfatıyla anılmalarına mâni teşkil etmemişti. Ali Paşa, şehâdetinden bir yıl evvel, Âgâh Bey'in şu ânda önünde durduğu Vefâ Lisesi'nin bulunduğu yerde, şahsî kitaplarını koyacağı bir kütüphâne binâ ettirmişti. O dönemin Hâssa Mîmârı Kayserili Mehmed Ağa'nın yaptığı bu kütüphâne, 1894³ depreminde büyük zarar görmüş, içindeki kitaplar, bilâhare Süleymâniye Kütüphânesi'ne taşınmıştı. Lise bahçesindeki diğer binâlar gibi, sonradan tâmir ve bakım gören Kütüphâne; Şehzâde Tâbhânesi, Mütercim Rüşdî Paşa Konağı ve çok daha yeni diğer binâlarla, mühim bir târîhî mirâsı paylaşıyordu. Âgâh Bey, Dede Efendi Caddesi'ne adım attığı sâniyeden bu yana, içinde yürüdüğü tayfların muhteşem resm-i geçidini, derûnunda kocaman bir nefes şeklinde hissetti.

¹ Hicrî 1294-1296.

² 5 Ağustos 1716.

³ Hicrî 1311-1312.

Âgâh Bey, Vefâ Lisesi'nin duvarından içerisini görebilmek ümîdiyle ayak parmakları üstünde yükseldi ve sokak lâmbaları ile okul bahçesindeki elektrik direklerinden yayılan ampul ışığında, pansiyon binâsını fark etti. Burası, 1949 yılına kadar Yüksek Öğretmen Okulu idi. O yıl içinde alınan bir kararla, Yüksek Öğretmen Okulu Çapa'ya, târîhî "*Dârü'l- Muallimât*"¹ binâsına taşınmıştı. Kendisi de Çapa'daki Yüksek Öğretmen Okulu'ndan mezun olan Âgâh Bey, Ahmed Cevdet Paşa'nın okul bahçesindeki büstünü hatırladı. Çapalı günlerinde, o büstün önünden her geçişinde, Tanpınar'ın, Paşa hakkında sarf ettiği cümleyi tekrarlardı:

"*Cevdet Paşa, devrini tek başına bitiren adamdır.*"

Tanpınar'ın kullandığı "*bitirme*" fiili, sona erdirmeye mânâsında değil, temsil etme ve eser verme tarzında bir genişliğe açılıyordu. Ondaki mahâret çeşitliliği ve kalem gürlüğü, ancak böyle bir kestirme cümle ile açıklanabilirdi, Tanpınar da bunu yapmıştı. Târîh, hukuk, edebiyât başta olmak üzere, nice çetin yazı vâdisinde, hep baş pehlivânlığa soyunan Ahmed Cevdet Paşa, bunca tefekkür ve tahrîr ameliyesini, hiç bırakmadığı devlet adamlığı vazifesinin parantez aralarına sığdırmıştı. O, hakîkaten, önünde şapka çıkarılacak bir azîz Türk oğlu olduğunu, hayâtı ve eserleriyle göstermişti... Öğretmen okullarının kurucusu olmak gibi yüce bir mazhariyet, Paşa'nın yaka rozeti idi. Değişik üst derece memûriyetlerde bulunan Paşa, bu arada muhtelif nâzırlıklarda da, oturduğu koltuğu hakkıyla doldurmasını bilmişti.

1869 yılında,² Ahmed Cevdet Paşa'nın Maârif Nâzırlığı döneminde hazırlanan *Maârif-i Umûmîye Nizâm-nâmesi*, Türkiye'deki eğitim yapısında köklü değişiklikler yapmış, bu cümleden olarak bugünkü lise karşılığı olan *idâdîler* açılmıştı. İşte, o idâdîlerin en köklülerinden biri, Mekteb-i Mülkiye'nin bünyesinde, 1872 yılında³ açılan Vefâ Lisesi idi. Âgâh Bey, Cevdet Paşa'nın muhterem ve hamarat şahsiyeti önünde bir def'a daha saygı ile eğildi, bu bayrâm sabâhına ulaşmak üzere olan vakitte, Paşa'nın azîz rûhuna Fâtihâ okudu.

¹ Kız Öğretmen Okulu.

² Hicrî 1285-1286.

³ Hicrî 1288-1289.

Vefa İdâdîsi, daha sonra Mekteb-i Mülkiye'nin bütün idâdî sınıflarının birleştirilmesiyle, 1886'da¹ *Der Sa'âdet İdâdî-i Mülkî-i Şâhânesi* adını alacak, müstakil bir okul olacaktı. Sadr-ı âzam Mütercim Rüşdî Paşa'nın yaptırdığı ve bilâhare Gâzî Ahmed Muhtar Paşa'ya sattığı konak, bu müstakil idâdînin ilk mekânı olmuştu. 1900 yılından² itibaren, bu konağın bulunduğu semtin adı, okulun ismine de aksetmiş, *Vefâ İdâdî-i Mülkî-i Şâhânesi* ortaya çıkmıştı. 1913-1914³ öğretim yılında *Sultânî* statüsüne alınan Vefâ lisesi, böylece, yüksek öğretime eleman yetiştiren mühim liseler arasına dâhil olmuştu. Vefâ Sultânîsi'nin, bu dönemde bünyesinde ilkokul, ortaokul ve lise kısımları bulunuyordu ve öğretim süresi on iki yıl idi. 1924'de⁴ çıkarılan Tevhîd-i Tedrisât Kaanûnu ile lise yapısına kavuşan okul, *Vefâ Erkek Lisesi* adını almıştı. Bir yıl sonra, 1925'de,⁵ ortaokula döndürülen Vefâ Erkek Lisesi, *Vefâ Orta Mektebi* adıyla Kadırga'daki Eczâcılık Okulu binâsına taşınmıştı. 1933'de, yeniden lise yapılan okul, tekrar *Vefâ Erkek Lisesi* adına kavuşturulmuş ve Vefâ'daki eski binâsına nakledilmişti. 1990 yılında Anadolu Lisesi grubuna alınan okula, bugün sâdece *Vefâ Lisesi* deniyor. Âgâh Bey, kendi talebelik yıllarını, İstanbul'da yaşadığı bütün hâtırâlarını, Vefâ Lisesi'nin belli-belirsiz gece ışımışındaki bahçesine bırakarak ilerledi.

Dede Efendi Caddesi'nin Cemâl Yener Tosyalı Caddesi ile kesiştiği yerde, yolun öte tarafında her iki köşeyi karşılıklı tutan Molla Husrev Câmîi ile Ekmekçizâde Ahmed Paşa Medresesi, Âgâh Bey'in târîh koridorundaki yürüyüşüne yeni bir merhale kazandırdı. Sultan İkinci Murâd Hân ile nûr-ı aynı Mehmed arasında ikinci defa yaşanan saltanat değişikliği üzerine, oğul Sultan, yeniden Manisa'ya çekilmişti. Âgâh Bey, bu düşünce ile, Molla Husrev Câmîi'nin alınlık kitâbesine bakarken, Sipil Dağı'na nazar eylediğini hissetti.

1446 yılı⁶ yazında başlayan ikinci Manisa günlerinde, Sultan Mehmed Hân'ın hocaları arasına bir mühim sîmâ daha katılmıştı. Bu muhterem âlim ve gönül eri, Molla Husrev'di. Sultan Mehmed'in

¹ Hicrî 1303-1304.

² Hicrî 1317-1318.

³ Hicrî 1331-1333.

⁴ Hicrî 1342-1343.

⁵ Hicrî 1341-1344.

⁶ Hicrî 849-850.

“Zamânun İmâm-ı Âzam'ı” diyerek yücelttiği bu kutlu hoca, müstakbel “Fâtih” hamûrunu yoğuran hünermend ellerin, zihninin, gönlün sâhibi bir mevkide duruyordu.

Âgâh Bey, Asıl adı Mehmed olan Molla Husrev'in babasından, Taşköprizâde'nin *Şakâyık-ı Nûmânîye*'sinde, “Rûmîyü'l-asl Ferâmurz” diye bahsedildiğini biliyordu. O vakitlerde “Rûm Vilâyeti” denilen yer Amasya, Sivas, Tokat havâlisiydi. Molla Husrev'in doğduğu vatan köşesi, Orta Anadolu'nun Karadeniz'e yakın kısımlarında idi. Doğum yeri ve yılı hakkında, daha fazla mâlûmâta rastlanmıyordu. Âgâh Bey'in de yakından tâkib ettiği son araştırmalar, onun Sivas civârında Kargın köyünde doğmuş olabileceğini gösteriyordu. Fakat, kadîm Rûm Vilâyeti sınırları içinde, “Kargın” adıyla muhtelif köyler bulunduğundan, bunlardan hangisinin Molla Husrev'in doğduğu mahâl olduğuna dâir kesin bir hükme varmak zor görünüyordu. Âgâh Bey, tesbît edilebilen bu köylerin buldukları yerleri zihninde sıralamaya çalıştı. Çorum Alaca ilçesine bağlı Kargın Köyü, Tokat Turhal ilçesine bağlı Kargın Köyü, Tokat Merkez Çamlıbel bucağına bağlı Kargın Köyü, Sivas Yıldızeli ilçesi Çırçır bucağına bağlı Kargın Köyü, Sivas Doğanşar ilçesine bağlı Kargın köyü, Erzincan Tercan ilçesine bağlı Kargın köyü. Bu sayılan Kargın köyleri, eski Rûm Vilâyeti'nin sınırları içindeydi. Belki Erzincan'daki, Rûm Vilâyeti'nden hâric tutulabilirdi. Âgâh Bey, aynı coğrafyada, böylesine benimsenen bir köy isminin, aynı zamânda o bölgenin demografik yapısını da anlattığını düşündü. “Kargın” kelimesi, bir Türk topluluğu olan “Karkın”dan çıkmıştı. Molla Husrev'in Frenk mühtedîsi veyâ Rûm asıllı olamayacağını en büyük delîli, bizzat bu “Kargın” şeklindeki köy ismi idi. Âgâh Bey'in görüp okuduğu kaynaklara göre, Ferâmurz'un, Varsak Türkmenlerinden olduğu sanılıyor.

Âgâh Bey, “Varsak” kelimesinin, XV. asır Türkçesinde bâzen “Farsak / Farsah” şeklinde telâffuz edilip yazılmasının, Molla Husrev'in menşe'i ile ilgili yanlış kanaatlere sebep olduğunu, üzülerək hatırladı. Bâzı kaynaklarda Ferâmurz'un, “Ümerâ-ı Ferâhise”den olduğu kaydedilmişti. Bu terkîbin mânâsı, “Varsak Beylerinden” demekti. “Ferâhise”yi “Françe” anlayıp, Ferâmurz'u Frenk mühtedîsi gösteren bâzı târihçiler, özbeöz Türk olan Varsak Boyu'nu, Fransa iklimine ortak yapmışlardı. Bunun yanında, Rûm Vilâyeti hakikatinden haberdâr olmayan bir kısım araştırmacılar da, Ferâmurz'u ve tabii

ki Molla Husrev'i Rûm asıllı zannetmişlerdi. Âgâh Bey, bu neseb ve mekân bilgisi bulanıklığına son veren ifâdeyi, Molla Husrev'in "Dürerü'l-Hükkâm (Hâkimlerin İncileri)" isimli eserinde gördüğünü, sevinçle hatırladı. Burada, dedesinin adını "Ali" olarak veren Molla'nın künyesi, hicrî 843¹ târîhli bir satış vesîkasında, "Mehmed bin Ferâmurz bin Hoca Ali" şeklinde geçmekte idi. Ferâmurz vefât ettiğinde, hayli küçük bir yaşta bulunan oğlu Mehmed, eniştesi Husrev Bey'in himâyesinde büyümüşü. Onun "Husrev" sözünü künyesine taşımasındaki sebep, eniştesinin adı ile teşekkül etmişti. Âgâh Bey, Molla Husrev'in mânevî huzûrunda, dimâğına yerleşmiş bütün Molla Husrev'li mâlûmâtı, bu küçük, fakat verdiği mesaj çok büyük câmiin önüne yağmaya başladı.

Önceleri, kendisine "Husrev Kaynı" denirken, ilerleyen zamân içinde, sâdece "Husrev" sözünde karar kılınmıştı. İlk tahsîlini doğduğu bölgede yapan Mehmed, bilâhare, eniştesinin müzâheretiyle Bursa'ya gelmiş, orada Molla Fenârî'nin oğlu Bursa Kadısı Yûsuf Bâlî'den icâzet almıştı. Zamân zamân Edirne'ye de gidip gelen Mehmed Husrev; Sa'deddin et-Teftâzânî'nin talebesinden Burhâneddin Haydar Herevî, Molla Yegân ve Şeyh Hamza gibi büyük âlim ve hocaların rahle-i tadrîsinden geçmişti. Hicrî 839'da², Edirne Şâh Melek Medresesi'ne müderris tâyin edilmişti. Bu, onun ilk resmî vazîfesi olmuştu. Kısa süre sonra, bu vazîfesine ilâve olarak, uhdesine, yine Edirne'deki Çelebî (Halebiyye) Medresesi müderrisliği tevçih edilmişti. 1444 yılında,³ Sultan Murâd Hân'ın, saltanatı oğlu Mehmed'e devrettiği günlerde, Kazaskerlik makâmına getirilen Mehmed Husrev'e, artık bütün mahfillerde "Molla Husrev" diye hitâb ediliyordu. 1446 Ağustosunda⁴ gerçekleşen saltanat değişikliğinden sonra, Kazaskerlik vazîfesini bırakarak, Sultan Mehmed'le Manisa'ya giden Molla Husrev, Dünyâ malına ve makâmına heves etmediğini, bu vesîle ile herkese göstermişti. Âgâh Bey, "Şakâyk-ı Nûmâniye Tercümesi"nde, bu husûsu anlatan şu cümleleri, daha yeni okumuştı:

¹ 1439-1440.

² 1435-1436.

³ Hicrî 847-848.

⁴ Cemâziyevvel-Cemâziyelâhir 850.

“*Erkân-ı devlet ve a'yân-ı saltanat, yıldızlar gibi yerlerinde sâbit olup mansıbları hâtırı için Sultan Mehmed Hân'la Mağnisa'ya gitmeği, birisi ihtiyâr eylemedi. Lâkin Molla Husrev, Sultan Mehmed Hân Hazretleri'nden ayrılmayub, ol nihâl-i bâğ-ı saltanata kemâl-i mahabbetinden, gölge gibi yanından ayrılmadı.*”

İstanbul'un fethi sırasında, Sultan Mehmed Hân'ın mânevî kurmay hey'eti içinde yer alan Molla Husrev, Hızır Bey'in vefâtının ardından 863¹ yılında İstanbul Kadılığı'na getirilmişti. Pâdişâh'ın, kendisine ne kadar değer verdiği, İstanbul Kadılığı'na ilâve olarak Galata ve Üsküdar Kadılıklarıyla Ayasofya Müderrisliği'nin de Molla'ya tevcih edilmesinden anlaşılıyordu. 877² yılında, bir düşün merâsimi sırasında, Sultan Mehmed Hân'ın, Molla Gürânî'ye sağında, kendisine solunda yer vermesine içerleyen Molla Husrev, bu kırgınlıkla İstanbul'u terketmiş ve Bursa'ya gitmişti. Orada, Emîr Sultan Külliyesi'ne yakın Zeyniler semtinde satın aldığı bir arsa üzerine, kendi adıyla anılan bir medrese yaptırmıştı. Onun kırılmasından ve İstanbul'u terketmesinden hayli üzüntü duyan Sultan Mehmed Hân, ertesi yıl (878)³, hocasını yeniden İstanbul'a getirtmiş ve İstanbul Müftüsü tâyin etmişti. Henüz, Şeyhülislâmlık müessesesi, resmen telâffuz edilmediğinden, Molla Husrev'in bu son makâmı, ilerideki Şeyhülislâmlığa tekâbül etmekteydi. 885⁴ yılındaki vefâtına kadar, bu mühim vazîfeyi deruhde eden Molla Husrev'in na'sı, Bursa'ya götürülerek, vaktiyle kurduğu medresesinin hazîresine defnedilmişti. Âgâh Bey, o sırada, Molla Husrev'in, Celâleddin adlı oğlu ile Mustafa Efendi adında bir torununun, resmî kayıtlara girdiğini hatırladı. İstanbul'da Sofular, Küçükmustafapaşa ve Vefâ'da üç ayrı câmi yaptıran Molla Husrev, ebedî istirahat mekânı Bursa'da, İstanbul'da gözetliyordu. Âgâh Bey, bu câmilerden biri olan Vefâ'daki mâbedin kapısı önünde, Gediz sularıyla yıkanmış, Sipil Dağı rüzgârlarıyla nefeslenmiş Molla Husrev hislenişini, hemen karşı köşedeki Ekmekçizâde Ahmed Paşa Medresesi'ne aktardı.

Âgâh Bey, *Ekmekçizâde* kelimesini düşününce, Müslüman Türk'ün günlük hayâtındaki “*ekmek*” hissesinin büyüklüğü karşısında, farkın-

¹ 1458-1459.

² 1472-1473.

³ 1473-1474.

⁴ 1480-1481.